

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2024-3-17>

Михайло ПУЗИРЬОВ®

доктор юридичних наук, старший дослідник
(Національна академія Національної гвардії України,
м. Харків, Україна)

Алла ПОПРУЖНА®

кандидат історичних наук, доцент
(Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна)

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ ТА УВ'ЯЗНЕНИХ В УКРАЇНІ

У статті надано характеристику історико-правовим засадам становлення і розвитку слідчих ізоляторів як суб'єктів виконання судових рішень щодо засуджених та ув'язнених в Україні.

За результатами проведеного історико-правового аналізу сформульовано такі висновки.

1. Первинною історичною функцією слідчих ізоляторів було забезпечення процесу виконання попереднього ув'язнення, а вже потім виконання кримінальних покарань, аж до найсуворіших.

2. Попереднє ув'язнення застосовувалося під час обвинувального процесу й було складовою найдавніших розшукових процедур. Ще у давньоруський період існували практики досудового ув'язнення в «поруби», «ями» і «погреба». Вперше в українському праві саме в статутах Великого князівства Литовського були закріплені підстави, умови, строки та процедурні особливості тримання під вартою. Окрім того, встановлювались гарантії неможливості незаконного арешту та тюремного ув'язнення без виroku суду.

3. Безпосередньо назва «слідчий ізолятор» постала у другій половині ХХ ст., адже до цього місцем, де утримувався підозрюваний, була в'язниця. Перші слідчі ізолятори з'явилися у 60-х роках ХХ ст. Більшість із них розміщена в колишніх «тюремних замках», побудованих за часів Російської та Австро-Угорської імперій.

4. Значна частина функціональних слідчих ізоляторів в Україні – Запорізький, Ізмаїльський, Новгород-Сіверський, Чернівецький, Луцький, Львівський, Київський, Одеський, Сумський, Дніпровський, Харківський, Полтавський, Чернігівський – розташована у приміщеннях колишніх тюремних замків, побудованих або модернізованих ще у ХІХ ст. у добу Російської та Австро-Угорської монархій.

Ключові слова: *місця несвободи, установи виконання покарань, слідчі ізолятори, Державна кримінально-виконавча служба України, виконання судових рішень, виконання покарань, засуджені, запобіжний захід, тримання під вартою, попереднє ув'язнення, ув'язнені, умови тримання засуджених і ув'язнених, матеріально-побутове та медико-санітарне забезпечення засуджених і ув'язнених, історико-правові засади, реформування, пенітенціарна система, персонал.*

Постановка проблеми. «Історія – вчителька життя» (“Historia est magistra vitae”). До цього відомого давньоримського вислову часто звертаються реформатори в будь-якій сфері суспільного розвитку, коли здійснюється аналіз проблем, наявних на сьогодні в тому чи

© М. Пузирьов, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7814-9476>

© А. Попружна, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5079-2865>

іншому секторі, аналізується попередній прогресивний і негативний історичний досвід і на цій основі (поряд із використанням інших, окрім історико-правового, методів) формується дорожня карта тієї чи іншої реформи.

Не є винятком у цьому плані й пенітенціарна система України, що нині переживає черговий етап свого реформування. Зокрема, сучасна Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р) [1] враховує позитивний і негативний досвід попередніх реформ вітчизняної системи виконання покарань, а також започатковує впровадження низки нових інституційних механізмів у цій сфері.

У цьому контексті чільне місце посідає сфера діяльності слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, які в результаті тривалого генезису на сьогодні по суті трансформувалися в поліфункціональні (універсальні) установи, залучені як у кримінально-виконавчі, так і кримінальні процесуальні відносини, виступаючи суб'єктами виконання судових рішень як щодо засуджених (обвинувальних вироків суду щодо виконання визначених видів кримінальних покарань), так і ув'язнених (ухвал суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою) в Україні. Цьому сприяв еволюційний розвиток зазначених інституцій, які пройшли тривалий історичний шлях і формувалися за різних періодів становлення української державності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Різні аспекти функціонування слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України та генезис вітчизняної пенітенціарної системи досліджували такі вчені: А.М. Авраменко, К.А. Автухов, І.Г. Богатирьов, І.В. Боднар, Т.А. Денисова, О.М. Джу́жа, І.В. Іваньков, В.А. Кирилюк, О.Г. Колб, В.Я. Конопельський, І.М. Копотун, Г.О. Радов, О.В. Сокальська, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, О.О. Шкута, Д.В. Ягунов, І.С. Яковець, О.Н. Ярмиш, М.М. Яцишин та інші.

Саме вивчення історико-джерельної бази з означеної проблеми дає змогу оцінити реальний стан процесів, що відбувалися на тому чи іншому етапі становлення і розвитку слідчих ізоляторів, з'ясувати, які заходи вживалися для вдосконалення того чи іншого напрямку їх функціонування, та спрогнозувати перспективи розвитку зазначених установ, зважаючи на суспільно-політичні та інші (зокрема, воєнні, безпекові тощо) виклики сучасності.

Метою статті є надання характеристики історико-правовим засадам становлення і розвитку слідчих ізоляторів як суб'єктів виконання судових рішень щодо засуджених та ув'язнених в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сучасна юридична енциклопедія визначає слідчий ізолятор як установу кримінально-виконавчої системи, місце попереднього ув'язнення осіб, стосовно яких запобіжним заходом обрано взяття під варту [2].

Професор І.Г. Богатирьов акцентує увагу на тому, що слідчі ізолятори виконують функції виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання й виправних колоній середнього рівня безпеки стосовно засуджених, які залишені для роботи з господарського обслуговування [3, с. 24].

Інший український учений-пенітенціарист Д.В. Ягунов, визначаючи типологізацію вітчизняних в'язниць, з-поміж інших називає слідчий ізолятор закритою установою, що використовується як місце попереднього ув'язнення [4, с. 13].

Попереднє ув'язнення (тримання під вартою, арешт) є винятковим запобіжним заходом, який полягає в позбавленні волі особи на час досудового розслідування, провадження в суді першої інстанції (зокрема, в перервах між судовими засіданнями), звернення вироку до виконання після його ухвалення (так само на час апеляційного розгляду справи) згідно із Законом України «Про попереднє ув'язнення» [5].

Сам термін «слідчий ізолятор» увійшов до обігу на теренах України у ХХ ст. До 1964 р. місцем тримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, щодо яких запобіжним заходом

обиралось тримання під вартою, були тюрми. З метою приведення тримання підслідних у відповідність до законодавства МВС СРСР наказом від 18.01.1964 р. значну частину тюрем реорганізували у слідчі ізолятори [3, с. 121].

Натомість на різних етапах історичного розвитку правоохоронних відносин затримання людини, підозрюваної у вчиненні злочину, було пов'язане з термінами «взяття під варту», «арешт», адже пенітенціарна система – неодмінний супутник будь-якої сучасної держави, що супроводжував її протягом усієї історії свого існування.

Так, відомо, що ще у Стародавньому Римі для тих, хто очікував суду, традиційно використовувалися підземні тюрми. Тюрма часів античності й середньовіччя була «не більш як місцем тимчасового утримання винних до засідання суду» [6, с. 24].

Новий етап у розвитку праобразів сучасних слідчих ізоляторів виник за часів інквізиції, коли процедура, заснована на звинуваченні, поступилася місцем процедурі, заснованій на дізнанні. Оскільки остаточне покарання виконувалось тільки після вироку суду, то XIII–XIV ст. у Європі відбулося інтенсивне будівництво спеціальних слідчих інквізиційних тюрем, які можна вважати певним праобразом сучасних слідчих ізоляторів.

Як відмічав І.Я. Фойницький, тюрми являли собою міру фізичного обмеження, що застосовувалося зазвичай як запобіжний захід (до покарання). Подібну роль, ймовірно, виконували і приватні тюрми, передбачені для тимчасового утримання особистих ворогів, боржників, полонених. У цілому лише на рубежі XVI і XVII ст. у Європі відбулося становлення і суттєвий розвиток тюремного ув'язнення [6, с. 25].

Досліджуючи історію виникнення і розвитку такого явища, попереднє ув'язнення на теренах України, слід враховувати його еволюцію під час розвитку національної сфери виконання покарань:

1) виконання покарань Київської Русі та земель, що утворилися після феодальної роздробленості (IX – початок XIII ст.);

2) виконання покарань у період існування Галицько-Волинського князівства, Литовсько-Руської держави та протягом перебування України під владою Речі Посполитої (перша половина XIII ст. – перша половина XVII ст.);

3) виконання покарань козацької держави і під час перебування України у складі Австро-Угорської та Російської імперій (друга половина XVII – початок XX ст.);

4) виконання покарань періоду українського державотворення (1917–1922 рр.);

5) виправно-трудова система виконання покарань УСРР/УРСР (1922–1991 рр.);

6) виправно-трудова система виконання покарань незалежної України до ухвалення Кримінально-виконавчого кодексу (1991–2003 рр.);

7) сучасна система виконання покарань (з 2003 р. і дотепер) [7, с. 109].

Однак складність чіткого визначення генези запобіжного заходу у виді тримання під вартою пов'язана з тим, що територія сучасної України протягом історії перебувала у складі різних держав, зокрема Польщі, Росії, Австро-Угорщини та інших. Унаслідок цього на різних теренах та історичних етапах діяли різноманітні правові системи, часто навіть із суттєвими відмінностями.

Зокрема, на теренах колишньої Київської Русі злочин нерідко розглядався як образа. У зв'язку з цим злочини й цивільно-правові делікти не мали жодної відмінності, а судова процедура їх розгляду була однаковою, оскільки сам процес був приватним. Із розбудовою державного устрою кримінальний процес поступово набув публічного характеру, а розслідування злочинів стало однією з невід'ємних функцій держави [8].

Поміж інших споруд при князівських дворах будували «поруби» – в'язниці, до яких потрапляли представники лише вищих верств суспільства. Водночас «церковних людей» ув'язнювали в окремих монастирських приміщеннях.

За словами сучасної дослідниці історії права О.В. Сокальської, «досудове (попереднє) ув'язнення – одна з найдавніших процедур, що мала на меті забезпечити явку

обвинуваченого до суду», а саме попереднє ув'язнення підозрюваних, імовірно, спричинило виникнення тюрем на Русі [9, с. 84].

Тривалий час обмеження (позбавлення) волі було пов'язано із простором замку феодала. Зокрема, наприкінці XVI ст. Вінницький замок був перенесений на острів серед Південного Бугу, відповідно там розмістилася в'язниця. Про такий зв'язок тюрми з фортецею свідчить сама назва – «тюремний замок». Нею послуговувалися в офіційному діловодстві навіть після того, як в'язниця вийшла за межі замку.

Із поширенням Магдебурзького права для ув'язнення почали використовувати ратуші. Київ наприкінці XVI ст. мав щонайменше дві в'язниці – замкову і ратушну.

Згодом саме Статути Великого князівства Литовського вперше у вітчизняному праві регламентували процедуру досудового ув'язнення. Закон приписував тримати особу під вартою до судового розгляду: у справах про вчинення злочину на торгу – три-чотири дні, панських підданих – допоки власник не прибуде на суд, але не довше ніж чотири тижні (арт. 29 розділу IV, арт. 4 розділу XIV Статуту 1588 р.). Підсудний міг перебувати – «у в'язенню замковом» і весь період розгляду справи, якщо суддя не ухвалював іншого рішення, зокрема звільнити з-під варти або передати на поруки («на рукоємство»).

У всіх трьох статутах окремими артикулами було закріплено, що жоден осілий шляхтич не міг бути затриманий і ув'язнений до суду: «Кождый шляхтич оселый подле права позваный, не поконаный правом, от нас, Господаря, и от которого вряду иман и в везенье сажон быти не маеть» (арт. 1 розділу I Статуту 1529 р., арт. 7 розділу III Статуту 1566 р., арт. 10 розділу III Статуту 1588 р.). За Третім Статутом цей припис не поширювався на випадки, коли шляхтича затримували на гарячому (арт. 30 розділу IV) [9, с. 91]. Таким чином, уперше в українському праві регламентувався устрій замкових урядових в'язниць (тюремних веж).

Відповідно до Судебника 1497 і 1555 рр. основним методом ведення кримінального процесу стає обшук. Усіх, хто викликав підозру під час обшуку, позбавляли свободи аж до вирішення справи в суді. Оскільки в'язниць у сучасному розумінні ще не існувало, позбавлення волі здійснювалося способом сковування і саджання особи в колоду, після чого арештовані перебували на подвір'ї у пристава (у ямі, сараї чи хліву).

З ухваленням Соборного Уложення 1649 р. кримінальний процес став інквізиційним, основним видом запобіжних заходів стало тримання під вартою, яке здебільшого застосовувалося губними старостами і воеводами. Протягом цього періоду попереднє тюремне ув'язнення невинуваченого могло тривати 2–3 роки. Також були випадки, коли ув'язнювали завідомо невинних селян-кріпаків, щоб спонукати їхнього пана видати винну особу [8].

На теренах Гетьманщини у середині XVIII ст. у документах, де йшлося про місце утримання підозрюваних, найчастіше траплялися терміни «секвестрь», «турма», «острог» [10, с. 32]. Якщо острогом називали переважно загорожу з дерева, яка оточувала житло арештантів та обмежений нею простір, то підземну частину відповідного місця несвободи частіше називали словом «турма». Термін «секвестрь» використовували як спільну назву підземного і надземного елементів споруди без острогу. Окрім того, так іноді називали неспеціалізовані приміщення, де тимчасово утримували злочинців.

Секвестри полкових міст на середину XVIII ст. склалися з острогу, верхньої (1–2 хати) і нижньої тюрм та караулень. Іноді використовували непрофільні приміщення для арештантів.

Також існувала практика утримання злочинців при ратушах. Ув'язнення мало превентивний характер (на час слідства або до винесення вироку) і не мало на меті кару.

У Речі Посполитій позбавлення волі переважно мало вигляд утримання у вежі. Такий спосіб покарання був поширеним щодо шляхти протягом XV–XVIII ст. Окрім покарання вежею, також існувала практика досудового ув'язнення, яку застосовували проти нижчих станів суспільства. Приміщення в'язниць розташовувалися у підземеллях ратуш [10, с. 34].

Що стосується історичного прообразу запобіжного заходу у виді тримання під вартою в період XVIII – початку XX ст., то можна відмітити, що перші конкретні положення містилися в наказі імператриці Катерини II від 30 червня 1767 р. Зокрема, у цьому документі містився орієнтовний перелік доказів, необхідних для ув'язнення особи в тюрму. Імовірно, це було запозичено з трактату Чезаре Беккарія «Про злочини і покарання» 1764 р. Саме у цій праці Ч. Беккарія визначав обмеження волі до суду як перешкоджання винному знов завдати шкоди суспільству [11, с. 196].

У своєму наказі Катерина II намагалася реалізувати дві правові ідеї: по-перше, не застосовувати тримання під вартою без повідомлення особі сутності обвинувачення, а також не здійснивши її допит; по-друге, ввести судовий порядок розгляду скарг на незаконне тримання під вартою. Запропоновані імператрицею зміни до порядку застосування тримання під вартою були спрямовані на захист прав і свобод особи, однак так і не прижилися в дореформеному процесі.

З ухваленням Сенатського указу «Про якнайшвидше вирішення справ колодників та про штрафування суддів, якщо такі справи в Колегіях залишаться без особливої законної підстави невіршеними» від 5 березня 1731 р. держава почала поступово визнавати необґрунтованість тривалого тримання під вартою колодників (заарештованих осіб). Окрім того, згідно з цим указом судді, які були винні у невинуватій затримці розгляду справи, підлягали штрафу [8, с. 12].

Наступний етап розвитку інституту тримання під вартою на українських землях у складі Російської імперії пов'язаний з ухваленням у 1832 р. Зводу законів, у якому том XV книги 2 містив положення кримінального судочинства, що мали назву «Про судочинство за злочинами». У Зводі законів запобіжні заходи, закріплені в томі XV (ст. 416–430), визначалися як «запобіжні заходи обвинуваченому ухилитися від слідства і суду». При цьому відповідно до ст. 877 Зводу законів тримання під вартою застосовувалося до осіб, які обвинувачувалися в тяжких злочинах, зокрема убивстві, розбої, крадіжці, тобто злочинах, за які передбачалося позбавлення всіх прав стану або торгова страта. Водночас жодних інструкцій про тримання особи під вартою не містилося, але про цей запобіжний захід згадувалося в різних положеннях як про звичайний захід, що застосовувався упродовж усього слідства.

Зважаючи на законодавче регулювання тримання під вартою того часу, О. Ф. Кістяківський наголосив, що завдання полягало не так у запобіганні втечі обвинуваченого, як у психологічному впливі на свідомість особи, адже тримання під вартою викликало в неї певний страх, у результаті чого відбувалося зізнання у вчиненні злочину. Цьому сприяв жорстокий і нелюдський режим тримання заарештованих у в'язницях. 1858 року під вартою утримувалися: від одного до двох років – 15 305 осіб, від двох до трьох років – 3 670, понад три роки – 1 968.

Радикальну судову реформу в Російській імперії, у правовому полі якої перебувало багато українських земель, здійснили 1864 року, коли імператор Олександр II затвердив Статут кримінального судочинства. Система запобіжних заходів (на той час це заходи перешкоджання обвинуваченому ухилитися від слідства) була визначена у ст. 416 Статуту і мала такий вигляд: відібрання посвідки на проживання або взяття підписки про явку до слідства та невідлучення з місця проживання (прототип запобіжного заходу у виді підписки про невіїзд); передача під особливий нагляд поліції; передача на поруки; застава; домашній арешт; узяття під варту.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у Статуті про утримання під вартою від 1890 р. серед розподілених на 4 групи місць позбавлення волі одне розглядалось як запобіжний захід перешкоджання ухиленню від слідства та суду. Розділ 3 Статуту окремо регулював утримання при поліції та в'язницях тих, хто перебував під слідством. Окремим параграфом цього розділу регулювалось утримання у в'язниці засуджених до арешту. «Хоча таке

утримання не відрізнялось від утримання підслідних, але було пов'язане з більшими обмеженнями» [12, с. 8–9].

Отже, наведена система запобіжних заходів, яка існувала в XIX ст., значною мірою нагадує сучасну, запровадження якої покликано подолати свавілля й безпідставне позбавлення людини права на свободу та особисту недоторканність.

Водночас історію такої інституції, як слідчий ізолятор, можна розглядати не тільки як складову частину історичного становлення держави та кримінально-виконавчого процесу, а і як історію безпосередньо будівель місць попереднього ув'язнення. Можемо стверджувати, що більшість слідчих ізоляторів, розташованих на землях колишньої Російської імперії, перебуває у будівлях, зведених у XIX ст. Ще Д.В. Країнський зазначав, що початок періоду тюремного будівництва в імперії поклав указ 1800 р. про ремонт та будівлю за старими планами в Малоросійській губернії 12 острогів [13, с. 50].

Однією з проблем «тюремної архітектури до реформ XIX ст. було недиференційоване утримання в'язнів. Підозрюваних у різних правопорушеннях найчастіше утримували разом» [14, с. 89].

У 1802 р. Олександр I надав дозвіл на розробку нових в'язниць у Малоросійській губернії. Проект недовзі було розроблено. Указом від 20 квітня 1803 р. Олександр I підтримав його реалізацію. Згідно із проектом в'язнів розділили на три розряди. До першого належали вбивці, святотатці, зрадники, розбійники, гвалтівники та фальшивомонетники. До другого – звинувачені за крадіжку, хибні вчинки, азартні ігри і розпусту. До третього – шахраї, боржники, чиновники, підозрювані тощо. Для кожного розряду мала бути збудована власна будівля, в кожній з яких передбачалося створення невеликого відділення для жінок [14, с. 89].

Саме 1811 р. з'явилися нові типові плани для повітових «тюремних замків» (обнесені кам'яною стіною будівлі більше були схожими на середньовічні замки, ніж на остроги, за що й отримали нову назву). Автором типового проекту тюремних замків у підросійській Україні був відомий архітектор Адріан Захаров. Типовий план губернського тюремного замку було створено 1821 р. на основі побудованих тюремних замків у Харкові й Нижньому Новгороді, які були зведені за проектом триповерхових тюремних замків архітектора Йосипа Шарлеманя-Бодє. Такі тюремні замки були розраховані на 400 арештантів. Хоча площа збільшувалась, однак тіснота в них ще доволі довго була типовим явищем.

Серед сучасних чинних слідчих ізоляторів найстарішим, тобто зведеним раніше XIX ст., є Львівський слідчий ізолятор. Споруду збудували 1614 р. як монастир Святої Бригіди. У 1786 р. його переобладнали під тюрму, яка дістала назву «в'язниця Бригідки». За часів польської влади вона використовувалася для утримання політичних в'язнів. З 1946 р. установа функціонує як місце попереднього ув'язнення.

Давню історію має Сумський слідчий ізолятор. Відомо, що ще за часів Єлизавети 1745 р. у місті Суми збудували триповерхову тюрму з 37 камерами на 250 осіб. Первинно установа призначалася для тримання політичних в'язнів. Майже два з половиною століття простояла ця будівля. За часів СРСР вона була перепрофільована під слідчий ізолятор.

На межі XIX–XX ст. «тюремний замок» поступився лаконічній назві – «тюрма». Будувати тюрми за радянських часів було політично недоцільним, тому більшість слідчих ізоляторів облаштували в будівлях, зведених ще наприкінці XVIII–XIX ст. – колишніх тюремних замках, фортецях і монастирях.

На початку XX ст. заснували пенітенціарні установи на території нинішніх міст Івано-Франківськ (1906 р.), Чортків (1901 р.), Кропивницький (1907 р.), Миколаїв (1908 р.), Черкаси (1916 р.), у 40-і рр. XX ст. – у Херсоні, Хмельницькому. За радянських часів тут облаштували слідчі ізолятори.

Ужгородський слідчий ізолятор почав діяти з 1968 р. у будівлі тюрми, заснованої 1926 р. урядом Чехословаччини.

На зламі 70–80 рр. ХХ ст. через перенаповнення слідчого ізолятора на той час Дніпропетровська за італійським проектом розпочато будівництво нового слідчого ізолятора у Кривому Розі [3, с. 72]. Проте «наймолодшою» серед сучасних слідчих ізоляторів є будівля Вільнянського слідчого ізолятора (Запорізька область), створеного у 1992 р. на базі ЛТП.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз історико-правових засад становлення і розвитку слідчих ізоляторів як суб'єктів виконання судових рішень щодо засуджених та ув'язнених в Україні надає можливість дійти таких висновків.

1. Первинною історичною функцією слідчих ізоляторів було забезпечення процесу виконання попереднього ув'язнення, а вже потім виконання кримінальних покарань, аж до найсуворіших.

2. Попереднє ув'язнення застосовувалося під час обвинувального процесу й було складовою частиною найдавніших розшукових процедур. Ще у давньоруський період існували практики досудового ув'язнення в «поруби», «ями» і «погреба». Вперше в українському праві саме в статутах Великого князівства Литовського були закріплені підстави, умови, строки та процедурні особливості тримання під вартою. Окрім того, встановлювались гарантії неможливості незаконного арешту та тюремного ув'язнення без вироку суду.

3. Безпосередньо назва «слідчий ізолятор» постала у другій половині ХХ ст., адже до цього місцем, де утримувався підозрюваний, була в'язниця. Перші слідчі ізолятори з'явилися у 60-х роках ХХ ст. Більшість із них розміщена в колишніх «тюремних замках», побудованих за часів Російської та Австро-Угорської імперій.

4. Значна частина функціональних слідчих ізоляторів в Україні – Запорізький, Ізмаїльський, Новгород-Сіверський, Чернівецький, Луцький, Львівський, Київський, Одеський, Сумський, Дніпровський, Харківський, Полтавський, Чернігівський – розташована у приміщеннях колишніх тюремних замків, побудованих або модернізованих ще у ХІХ ст. у добу Російської та Австро-Угорської монархій.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text>.

2. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В.М. Корещького ; гол. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2003. Т. 5: П–С. 736 с.

3. Богатирьов І.Г., Богатирьова О.І. Державна кримінально-виконавча служба України (історія та сучасність). Дніпропетровськ : ПП «Ліра ЛТД», 2007. 352 с.

4. Ягунов Д.В. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування : монографія ; 4-те вид., перероб. та доп. Одеса : Фенікс, 2011. 446 с.

5. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-ХІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.

6. Кримінально-виконавча система України: історія і сучасність : навчальний посібник / О.М. Григор'єв, І.В. Іваньков, О.І. Іваньков, О.І. Олійник ; за ред. В.В. Дрижака. Чернігів : ЧОКДДУПВП, 2013. 264 с.

7. Пузирьов М.С. До проблеми оптимізації періодів розвитку законодавства України у сфері виконання покарань. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8, № 2. С. 104–110.

8. Даль А.Л. Тримання під вартою як запобіжний захід у кримінальному провадженні : монографія / за заг. ред. О.О. Юхна. Харків : ХНУВС, 2017. 238 с.

9. Сокальська О.В. Попереднє ув'язнення як запобіжний захід у судовому процесі в добу середньовіччя. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2014. № 1. С. 86–94.

10. Сапронов А. Полковий секвестр Гетьманщини: зовнішній вигляд і стан споруди на середину ХVІІІ ст. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2018. № 1 (5). С. 31–45.

11. Балинська О.М., Гуменюк Л.Й. Основи соціології права (для працівників органів внутрішніх справ) : навчальний посібник / за заг. ред. М.М. Цимбалюка. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 412 с.

12. Прус В.З., Шкуратенко О.В. Правова регламентація пенітенціарної системи в українських землях у складі Російської імперії (кінець XIX – початок XX століття). *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 2 (12). С. 5–17.

13. Краинский Д. В. Материалы к исследованию русских тюрем в связи с историей учреждения Общества Попечительного о тюрьмах. Чернигов : Типография губернского земства, 1912. 132 с.

14. Короткий О. Трансформація тюремного досвіду в Російській імперії в першій третині XIX ст. на прикладі Херсонської губернії. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Vol. 6 (58). С. 84–96.

Надійшла до редакції 18.06.2024

Прийнято до опублікування 28.06.2024

References

1. Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia penitentsiarnoi systemy na period do 2026 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu yii realizatsii u 2022–2024 rokakh: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.12.2022 r. № 1153-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text>.

2. Yurydychna entsyklopediia: v 6 t. / NANU, In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho; hol. red. Yu. S. Shemshuchenko. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M.P. Bazhana, 2003. T. 5: P–S. 736 s.

3. Bohatyrov I.H., Bohatyrova O.I. Derzhavna kryminalno-vykonavcha sluzhba Ukrainy (istoriia ta suchasnist). Dnipropetrovsk: PP “Lira LTD”, 2007. 352 s.

4. Yahunov D.V. Penitentsiarna systema Ukrainy: istorychnyi rozvytok, suchasni problemy ta perspektyvy reformuvannia: monohrafiia. 4-te vyd., pererob. ta dop. Odesa: Feniks, 2011. 446 s.

5. Pro poperednie uviaznennia: Zakon Ukrainy vid 30.06.1993 r. № 3352-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1993. № 35. St. 360.

6. Hryhoriev O.M., Ivankov I.V., Ivankov O.I., Oliinyk O.I. Kryminalno-vykonavcha systema Ukrainy: istoriia i suchasnist: navch. posib. / za red. V. V. Dryzhaka. Chernihiv: ChIuKDDUPVP, 2013. 264 s.

7. Puzyrov M.S. Do problemy optymizatsii periodiv rozvytku zakonodavstva Ukrainy u sferi vykonannia pokaran. Chasopys Akademii advokatury Ukrainy. 2015. T. 8, № 2. S. 104–110.

8. Dal A.L. Trymannia pid vartoiu yak zapobizhnyi zakhid u kryminalnomu provadzhenni: monohrafiia / za zah. red. O.O. Yukhna. Kharkiv : KhNUVS; Panov, 2017. 238 s.

9. Sokalska O.V. Poperednie uviaznennia yak zapobizhnyi zakhid u sudovomu protsesi v dobu serednovichchia. Naukovyi visnyk Instytutu kryminalno-vykonavchoi sluzhby. 2014. № 1. S. 86–94.

10. Sapronov A. Polkovyi sekvestr Hetmanshchyny: zovnishnii vyhlid i stan sporudy na seredynu KhVIII st. Misto: istoriia, kultura, suspilstvo. 2018. № 1 (5). S. 31–45.

11. Balynska O.M., Humeniuk L.Y. Osnovy sotsiologii prava (dlia pratsivnykiv orhaniv vnutrishnikh sprav): navch. posib. / za zah. red. M. M. Tymbaliuka. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2013. 412 s.

12. Prus V.Z., Shkuratenko O.V. Pravova rehlmentatsiia penitentsiarnoi systemy v ukrainskykh zemliakh u skladі Rosiiskoi imperii (kinets KhIKh – pochatok KhKh stolittia). *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy*. 2020. № 2 (12). С. 5–17.

13. Krainyskiy D.V. Materialy k yssledovaniyu russykhyh tiurem v sviazy s ystoriei uchrezhdeniia Obshchestva Popechytelnago o tiurmakh. Chernyov: Typohrafiia hubernskago zemstva, 1912. 132 s.

14. Kороткий О. Transformatsiia tiuremnogo dosvidu v Rosiiskii imperii v pershii tretyni KhIKh st. na prykladі Khersonskoi hubernii. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Vol. 6 (58). S. 84–96.

ABSTRACT

Mykhailo Puzyrov, Alla Popruzna. Historical and legal principles of the formation and development of remand prisons as subjects for execution of court decisions regarding convicts and prisoners in Ukraine.

The article describes the historical and legal principles of the formation and development of remand prisons as subjects for execution of court decisions regarding convicts and prisoners in Ukraine.

Based on the results of the historical and legal analysis, the following conclusions were formulated:

1. The primary historical function of remand prisons was to ensure the process of pre-trial detention, and only then to execute criminal punishments, up to the most severe ones.

2. Pre-trial detention was used during the indictment process and was a component of the oldest investigative procedures. Even in the Old Russian period, there were practices of pre-trial detention in “barrows”,

“pits” and “burials”. For the first time in Ukrainian law, it was in the statutes of the Grand Duchy of Lithuania that the grounds, conditions, terms and procedural features of detention were established. In addition, guarantees of the impossibility of illegal arrest and imprisonment without a court verdict were established.

3. The name “remand prison” appeared directly in the second half of the XX century, because before that the place where the suspect was kept was a prison. The first remand prisons appeared in the 1960s. Most of them are housed in former “prison castles” built during the times of the Russian and Austro-Hungarian empires.

4. A significant part of the functional remand prisons in Ukraine – Zaporizhia, Izmail, Novgorod-Siversky, Chernivtsi, Lutsk, Lviv, Kyiv, Odesa, Sumy, Dnipro, Kharkiv, Poltava, Chernihiv – are located in the premises of former prison castles built or modernized in XIX century in the times of the Russian and Austro-Hungarian monarchies.

Key words: *places of confinement, penal institutions, remand prisons, State Criminal and Executive Service of Ukraine, execution of court decisions, execution of punishments, convicts, preventive measure, detention, pre-trial detention, prisoners, conditions of detention of convicts and prisoners, material and household and medical and sanitary provision of convicts and prisoners, historical and legal principles, reformation, penitentiary system, personnel.*

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2024-3-18>

Тетяна ІЩЕНКО-ЛАДНА[®]

доктор філософії права

(Полтавський університет економіки і торгівлі,
м. Полтава, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЕКСУАЛЬНІ ДОМАГАННЯ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття присвячена дослідженню питання адміністративної відповідальності за сексуальні домагання в Україні в контексті сучасного законодавства. У ній аналізується актуальність і правові аспекти запровадження адміністративної відповідальності за сексуальні домагання в Україні. Розглянуто основні положення Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» щодо сексуальних домагань, який набуде чинності з 19 грудня 2024 року, і його відповідність міжнародним стандартам. Розглянуто дискусійні питання щодо ефективності адміністративних стягнень за сексуальні домагання й можливих прогалин у законодавстві, зокрема у випадках фізичних форм сексуальних домагань. Аналізується досвід інших країн у цьому контексті, що дає змогу зробити висновки про перспективи реалізації нововведень в Україні.

Ключові слова: *сексуальні домагання, образливий, принизливий, дії сексуального характеру, залякувальне, вороже, образливе, принизливе середовище (ситуація).*

Постановка проблеми. Сексуальні домагання є серйозною проблемою, яка стосується різних аспектів суспільного життя. Такі дії порушують основоположні права людини, принижують гідність, посилюють дискримінацію особливо щодо жінок, впливають на загальне самопочуття та якість життя потерпілих.

© Т. Іщенко-Ладна, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5530-6715>